

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2015 Yıl:3, Sayı:6
Sayfa:169-210

ISSN: 2147-8872

BESİM ATALAY'IN BAŞ BELALARI ADLI TİYATRO ESERİ VE İNCELEMESİ

Mehmet Soğukömeroğulları*

Özet

1926 yılında yayınlanan Besim Atalay'ın *Baş Belaları* adlı manzum tiyatrosu üç perdeden meydana gelir ve genel olarak 7'li hece ölçüsüyle yazılır. Muhteva olarak Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde meydana gelen çeşitli sosyal problemlere vurgu yapar. Bu problemlerden ilki Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde haksız yere alınan vergilerdir. Diğerleri köylü halkın yoksulluğu, uzun süren savaşlar ve askerlerin geride bıraktıkları aileleri ile gayrimüslim tebaada oluşan milliyetçilik hareketlerine bağlı olarak Türklere duyulan büyük nefrettir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yozlaşan din ve dini menfaatlerine alet eden din adamları da tiyatrodaki üzerinde durulan hususlardandır. Diğer taraftan bir mektup dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk ve Çanakkale Savaşı'ndan da bahsedilir. Eserde zaman ve mekân unsuru açık olarak belli olmasa da mekân olarak Batı Anadolu'da bir kaza, zaman olarak da I. Dünya Savaşı yılları veya 1915 tarihi verilebilir. Genel olarak şahıslar seçilirken yöneticiler gayrimüslim özellikle Arnavut, yönetilenler ise Türk köylülerinden seçilmiştir. Tiyatrodaki sade bir dil ile yalın üslup kullanılmıştır. *Baş Belaları* Besim Atalay'ın tiyatro türündeki tek eseridir ve bu makalenin amacı, Besim Atalay'ın unutulmuş veya bugüne kadar dikkati çekmeyen bir tarafı olan tiyatro yazarlığını okuyucuya tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Baş Belaları*, Besim Atalay, tiyatro, zaman, mekân.

BESİM ATALAY'S DRAMAS CALLED BAŞ BELALARI AND ITS ANALYSIS

Abstract

Besim Atalay, published in 1926 verse drama called *Baş Belaları* consists of three scenes are written with syllabic and 7 pole in general. The contents occurring in the late Ottoman period is emphasized on various

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Üyesi, sogukomeroogullari@gantep.edu.tr

social problems. The first of these problems are the taxes unduly experienced in the last period of the Ottoman Empire. Other villagers poverty, due to prolonged wars and nationalist movement formed in the non-Muslim subjects of the soldiers with their families they left behind is a great hatred of the Turks. Also among the matters contemplated in the theater degenerating religion and religious interests of the clergy who in the last years of the Ottoman Empire instruments. A letter from the other side because of Mustafa Kemal Atatürk and Çanakkale War are mentioned. Work in time and space, although certain elements of open space as a crash in western Anatolia, as in World War I when given year or 1915. In general, individuals selecting managers, especially Albanians, who are managed have been selected by Turkish villagers. In terms of language and style simple style theater has been written with simple language. *Baş Belaları* is the only work in the theater genre of Besim Atalay and the purpose of this article, Besim Atalay forgotten or that one side does not attract attention until now to introduce the reader to the theater writing.

Key Words: *Baş Belaları*, Besim Atalay, drama, time, space.

Giriş

1882’de Uşak’ta doğan ve genel olarak dil çalışmaları ile tanınmış Besim Atalay’ın *Destanı* (1921), *Türk Zaferine Armağan* (1923), *Baş Belaları* (1926), *Tan Destanı* (1927), *Cönk* (1931), *Onuncu Yıl Destanı* (1933), *Suna İle Çoban Hikâyesi* (1939), *Hayvan Hikâyeleri ya da Hayvanlardan Öğütler* (1962) adlı edebi eserleri de vardır.¹ Bu eserlerden çalışma konumuz olan *Baş Belaları*, yazarın tek tiyatrosudur. Bundan dolayı söz konusu eseri incelemek Besim Atalay’ın pek baskın olmasa da tiyatro yazarlığı hakkında bilgi verecektir. Makalenin amacı, daha çok dil çalışmalarıyla tanınan Besim Atalay’ın üzerinde pek fazla durulmayan tiyatro yazarlığı konusunda okuyucuları bilgilendirmek ve yazarı bu yönüyle tanıtmaktır. Makalede eserin kimliği, muhtevası, yapısı, şahıslar kadrosu, zaman ve mekân unsuru, metinlerarası ilişkiler ile dil ve üslup konularında bilgi verildikten sonra eser günümüz harfleriyle neşredilecektir.

Eserin Kimliği

1926 yılında İstanbul’da Necm-i İstanbul Matbaası’nda basılan *Baş Belaları* adlı tiyatro, manzum olup üç perdeden müteşekkildir. Hece vezninin 7’li kalıbıyla vücuda getirilmiştir.

Eserin Muhtevası

Besim Atalay’ın *Baş Belaları* adlı manzum tiyatrosu Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde yaşanan şiddetli savaşların yol açtığı toplumsal çöküşü ve Türk olmayan tebaalarda oluşan milliyetçilik düşüncesinin halka yansımalarını anlatır. Buna bağlı olarak

¹ Agop Dilaçar, “Besim Atalay’ı Yitirdik”, *Türk Dili*, S:171 (1965), s. 208-212.

halktan haksız yere alınan vergiler ve köylü halkın yoksulluğu temel paradigmalardandır. Ayrıca uzun yıllar süren savaşlar ve askerlerin geride bıraktığı aileler de Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinin panoramasını çizer. Bunun yanı sıra eserde Çanakkale Savaşı'ndan ve Mustafa Kemal Atatürk'ten de bahsedilir. Söz konusu dönemlerde kapalı olan köylü halkın diğer uğraştığı kesim ise yozlaşan ve dini kendi amaçları için kullanan din adamlarıdır.

Tiyatronun muhteva olarak ifade ettiği hususlardan ilki Tanzimat'la başlayan ve Meşrutiyet'in ilanı ile yükselen Türk olmayan tebaadaki milliyetçilik hareketleridir. Batı'daki milliyetçilik anlayışının temelinde “belli sınırlar içinde aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan ve birlikte yaşama duygusuna sahip olan millet kavramı” vardır.² Türk aydınları 19. yüzyılda başlayan milliyetçilik hareketlerine karşılık Osmanlı Devleti'ni bir arada tutmaya çalışan bir siyaset izler. Ancak Osmanlı Devleti'nin içinde barındırdığı çok çeşitli unsurları yönetmek için kullandığı millet sistemi fonksiyonunu yitirmeye başladığından devlet içerisinde Yunanlı, Sırp, Bulgar vb. tebaalar artık kendilerini bu isimlerle tanımlamaya başlar.³ Osmanlı Devletini bir arada tutma fikri olarak anılan Osmanlılık fikrine başta Hristiyanlar olmak üzere azınlıkların hiçbir zaman inanmadığı dikkati çeker ve onlar kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ederler.⁴ II. Meşrutiyet'in ilanına paralel olarak Müslüman unsurlar arasında da milliyetçilik hareketi başlar. Balkanlardaki milliyetçilik hareketlerine katılan ve sonuçta devletten kopan Arnavutların yanı sıra Müslüman Araplar arasında da federalist yapıdan bağımsızlık isteklerine ulaşan bir çerçevede milliyetçilik hareketlerinin yaygınlaştığı görülür.⁵ Besim Atalay'ın *Baş Belaları* adlı tiyatrosu Türk olmayan tebaada vücuda gelen milliyetçilik hareketlerinin ve Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinin panoramasını çok kısa ama etkileyici bir şekilde ifade eder:

“Mal Müdürü – Bak [bey] efendi bu kami [bu gemi] nasıl olsa batacak.

Abuk – Her tarafı çatladı, su alıyor, iyi bak!

Tahsildar – Cücük, büyük örüyor.

Kaymakam – Çim arıyor, soruyor?

Mal Müdürü – Hatta kendi nesli de utanmadan soyuyor.

Abuk – Soymak değil yalnız, gözünü de oyuyor.

Kaymakam – Biz soyarsak hakkımız.

Mal Müdürü – Turklardan [Türklerden] öç alırız.

Kaymakam – Bucün benim müstakil

² Yusuf Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s. 17.

³ Yusuf Sarımay, *age*, s. 17-18.

⁴ İsmail Çetişli, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Ortaya Çıkan Fikrî, Siyasî Hareketler ve Türk Edebiyatına Yansıması”, *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 135.

⁵ Yusuf Sarımay, *age*, s. 97.

Bir yurdum var,

Mal Müdürü - İyi bil!

Artık Arap uyandı..

Tahsil Me. – Türk kanına boyandı.

Arnavutluk be mori..

Tahsildar – Hepten çestik Türkleri..

Kaymakam – Hey yaşayın Araplar..

Mal Müdürü – Yaşasın be Ayşkiptar [Arnavut]

Tahsil Me. – Çerçesler de yaşasın.

Abuk – Abhaz, Çeçen, Asetin..

Kaymakam – Hep beraber buyurun..

Tahsil Me. – Dolansın be

Tahsildar – Nur olsun”⁶

Söz konusu ifadelerde temel üzerinde durulan konu, ırk üzerine inşa edilen milliyetçilik tanımının ve tarihî arka planın Türkler dışındaki Osmanlı tebaasının Türklerle bakışına olan izdüşümüdür. Aslında Osmanlı Devleti içerisindeki bütün azınlıklar adına konuşan tiyatro kişileri Türkleri tek bir cephede göstererek intikam alma yolunu tutarlar. Türkler öldüğü müddetçe bundan aldıkları zevki ifade ederler. Ancak intikamın öldürme veya ölüm boyutunun yanı sıra bir de sosyal boyutu vardır ki bu da kendilerine düşen görev olan soymak ve Türk köylüsünden de böylece intikam almaktır. Hatta bu konuda “soymak bizim hakkımız” diyerek eziyet işini de meşrulaştırırlar.

Ali İhsan Kolcu Tanzimat Fermanı’nı çözümlerken “*Halkın can, mal, ırz ve namus emniyetini sağlama; vergi tayini konusunda yeni düzenlemelere gitmek; askerlik hizmetlerinin yeniden gözden geçirilip düzenlenmesi; hukuk sisteminde öngörülen birtakım iyileştirmeler*”⁷ başlıklı dört temel unsur üzerinde durur. Yolsuzluk ve devlet içerisindeki bazı yöneticilerin rüşvet ve iltimas neticesinde bir yerlere gelmeleri veya görevden azledilmeleri Tanzimat Fermanı’nın ilanının ana sebeplerinden biridir. Alıntılanan bölümde vergi konusuna özellikle dikkat çekildiği görülür. Vergi söz konusu olduğunda Osmanlı Devleti’nin 17. ve 18. yüzyıllarda mali bunalım geçirdiği ve buna çözüm aradığı gözden uzak tutulmamalıdır. Mali bunalımların kökeninde ise konjonktürel, ekonomik ve sosyal nedenler önem arz eder. Mali bunalıma çözüm bulmak amacıyla Osmanlı Devleti çeşitli ıslahat hareketlerine girer.

⁶ Besim Atalay, **Baş Belaları**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1926, s. 17-18.

⁷ Ali İhsan Kolcu, **Tanzimat Edebiyatı I Şiir**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2011, s. 18.

Tanzimat Dönemi'nden önce ve sonra olmak üzere iki dönemde incelenebilecek olan ıslahat hareketlerinde ilk önce Osmanlı Devleti'ndeki hazinenin tek bir elde toplanması amacıyla kurulan Maliye Nezareti ile iki gayeye ulaşılmaya çalışılır. Bunlardan ilki tek hazine ile gelir ve giderleri tek kaynaktan yönetmek; ikincisi ise taşrada vergi tahsilini kontrol edip yolsuzluğu önlemek ve gelirleri artırmaktır. Tanzimat Dönemi'nde de yine vergi ile ilgili çeşitli düzenlemeler⁸ yapılarak mali kriz önlenmeye çalışılır. Ancak bahsedilen ıslahatlar mali durumu düzeltmeye yetmez, dış borçlar alınır ve Düyun-ı Umumiye kurulur.⁹ Söz konusu yıllar Osmanlı Devleti'nde yolsuzluğun arttığı ve devletin atadığı yöneticilerin halkın üzerine kâbus gibi çöktüğü dönemlerdir. Osmanlı'nın son dönemlerinde devlet adamlarının yolsuzluklarının yanı sıra rüşvet ve vurgunculuk da artar. Halk ve köylü yoksuldur. Devlet vergisi mültezim denilen kişilerce alınmaktadır. Onlar da kazançlarını artırmak için haddinden fazla tahsil ettikleri vergileri zorla ve eziyetle köylüden toplar ve ödeyemeyenlerin çiftini ve çubuğunu ellerinden alırlar. Vergi adaleti de yoktur.¹⁰ Diğer taraftan Batılı kuramcılardan Cohen ve Felson yasadışı ve yasal etkinliklerin ilişkisi üzerinde durur ve teorisini “suç fırsatı” kavramı üzerinde yapılandırır. Böylece insanlara ve mallarına yönelik suçlar güdülenmiş suçluların, uygun hedeflerin ve yetenekli bekçi ya da güvenlikçilerin olmamasıyla at başı yürür.¹¹ Tarihî süreç ve Batılı araştırmacıların fikirleri bir araya getirildiğinde vergi adaletsizliği ve savaş unsuru suç psikolojisinin gün yüzüne çıkması, devlet idarecisi vasfıyla yönetimi ellerinde bulunduran kişilerin halkı ezmeye çalışması ve adaletsizliğin had safhada olacağı aşikârdır. İnceleme konumuz olan *Baş Belaları* adlı tiyatronun ilk sayfasında vakanın Enver Paşa sefer birliğinde geçtiği üzerinde durulurken vergi konusu üzerinde de durması bu açıdan bakıldığında kaçınılmazdır.

Cohen ve Felson'un kuramından hareket edildiğinde savaş ortamı veya devletin suç unsuruna izin vermesi Osmanlı'nın son dönemlerinde net olarak görülmeye başlanır. Besim Atalay'ın *Baş Belaları* tiyatrosunda devlet görevlileri yaşanan savaş ortamını fırsat bilerek halkı ezmeye ve halktan haksız yere “yol parası ve sayım bakayası” adı altında vergi toplamaya karar verirler ve köy köy dolaşarak bu fikirlerini hayata geçirmeye çalışırlar. Ancak köylülerde para yoktur. Bunun üzerine muhtara, onları döverek alacaklarını tahsil edeceklerini anlatırlar. İlk sordukları kişi olan Çakır Oğlu Kel Veli'nin öldüğünü ve varisinin

⁸ “Tanzimat döneminde öngörülen başlıca mali uygulamalar ise şunlardır : - Tanzimatın uygulandığı yerlerde, devlet gelirlerinin tümünün doğrudan merkezi hazineye gelmesi ve giderlerin de bu hazineden yapılması,

- Vatandaşların vergi karşısında eşit olup, muafiyetlerin kaldırılması,

- Örfi vergilerin kaldırılması, bunun yerine halkın mali gücüne ve servetine göre tek bir vergi ile vergilendirilmesi, giderlerin kanunlarla sınırlandırılması,

- Vergi toplama yetkisinin sadece devlet memurlarına bırakılması, iltizam sisteminden vazgeçilmesi,

- Tımar sisteminin yerine tüm devlet memurlarının maaşa bağlanması ve bazılarında et ve ekmeğe tayınatı tahsis edilmesi,

- Memurların gittiği ve geçtiği yerlerdeki giderlerinin kendi maaşından ödenmesi ve bu amaçla halktan alınmakta olan avarız, nüzul gibi ödemelerin kaldırılması,

- Muhasebat-ı Maliye için “Meclis-i Muhasebe-i Maliye”nin kurulması.” Murat Şeker, “Osmanlı Devletinde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 2, 2007, s. 121.

⁹ Murat Şeker, *age.*, s. 116-127.

¹⁰ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1995, s. 25.

¹¹ M. Ionnau.,; S.Vettor, (2011). Suça İlişkin Toplumsal Açıklamalar. *Suç Psikolojisi*, (Der. D Canter) (Çev. A. Dönmez, I. Çoklar Başer, M. Güler), İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011, s.93.

olmadığını öğrendiklerinden dolayı diğer kişilere bakmaya başlarlar. Diğer sorulan kişi olan Kör Tahir'in yarım bir evi vardır ve tahsil memuru Abuk adlı tiyatro kişisine evden ne bulursa alıp gelmesi emrini verir. Yatak, yorgan, tencere ve sahanı evden alan Abuk, merkebi evde bırakmıştır. Zorla merkebi alındığı için aç kalacak üç yetimden bahsedilen Tahsil Memuru, "Hepsi birden gebersin" ifadesini kullanır. Söz konusu duruma benzer olarak yanına gelen tiyatro kişilerinden "Gelin"i parası olmadığı için dövdüğü gibi babası asker olan çocuğu da döverek onun ölmesine sebep olur. Söz konusu ifadelerle ilgili olarak tiyatronun muhteva olarak dikkati çeken yönü, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında köylüye yapılan zulmü ve vergi memurlarının insafsızca hareketlerini dile getirmesi ve söz konusu olayların Kenan Akyüz'ün ifade ettiği tarihî gerçeklere uygunluğudur.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde diğer dikkati çeken olumsuz yön ise köylü halkın yoksulluğudur. Bilindiği gibi Osmanlı aydınlarının Anadolu'yu ilk tanımları I. Dünya Savaşı yıllarına rastlar. Edebiyat bahsi söz konusu edildiğinde ise ilk defa Anadolu'nun eserlerde kullanılması Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa* adlı eseriyle olmuştur. Hatta Milli Edebiyat Dönemi'ndeki hareketin adının da "Halka Doğru" olması bu yüzdendir. Savaş kazanıldıktan ve yeni bir devlet kurulduktan sonra da Anadolu'ya giden aydınlar "çıplak bozkır, fakir ve zavallı Türk köylüsü" ile karşılaşır.¹² Besim Atalay'ın *Baş Belaları* adlı tiyatrosu da tam olarak bu konu üzerinde durur. Tiyatronun başlarında hasta olan çocuğa bakmak zorunda olan Kaynana ve Gelin'in sökülecek kök var diye yanlarına gelen Kök Tutu'ya Kaynana'nın verdiği "*Peki! Açız, giderim, çalışmaz da nederim ./ Gök bakırdır, yer demir*" cevabı söz konusu duruma örnektir.

Eserin üzerinde durduğu diğer konu Anadolu insanının uzun yıllar gördüğü savaşlar ve askerlerin geride bıraktıkları aileleridir. Okuyucular gelinin kocasından Hoca'nın getirdiği mektup dolayısıyla haberdar olur. Çanakkale Cephesi'nde üç yara alan Hasan'ın mektupta anlattıkları ve özellikle uzun zamandır askerde oluşu Mehmet Kaplan'ın ifadesiyle "*Cumhuriyet devrinden önce Anadolu halkını mahveden savaşlara telmih yapıyor.*"¹³ Bu minvalde Besim Atalay'ın eserde vurguladığı unsurlardan bir diğeri de Çanakkale ve kumandanı olarak tanıttığı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Nitekim, düşmanlar onun adını duyunca titrerler. Diğer taraftan haberleşme aracı olarak mektubun kullanılması da yine aynı dönemi hatırlatan unsurdur.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra toplum yapısındaki değişimler âdet, gelenek ve görenekleri muhafaza edemezler. Bunlardan bazılarının değişikliğe uğradığı bazılarının da reddedildiği durumlarda ortaya çıkan menfaat grupları dinî inançlar üzerinde oynarlar ve inançları gerçek amacından saptırarak kendi çıkarlarına uygun hâle getirirler.¹⁴ Niyazi Berkes bu konuda şu açıklamalarda bulunur:

¹² Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 23.

¹³ Mehmet Kaplan, *age*, s. 28.

¹⁴ Enver Töre, *II. Meşrutiyet Tiyatrosu Temalar*, Dijital Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 187.

“Ziya Gökalp’e göre taassup ve dinsizlik aslında bir madalyonun iki yüzü gibidir, çünkü ikisi arasındaki çatışmalar dinin, toplum hayatındaki rolünü oynamamakta olduğunu gösterir. Türk İslam toplum hayatının birçok müesseseleri gibi din müessesesi de çağdaş uygarlıkla uyuşamaz bir anomali olmuştur: Din, hukuk ve ahlâk değerleri, şeriat adı altında tek bir sistem içinde görülüyor. Şeriat denen kurallar sistemi yalnız inanç ve tapınma işlerini değil, ekonomiden aile hayatına kadar bütün toplumsal ilişkileri kapsar sayılıyor. Gerçekte ise, şeriatın kapsadığı şeylerin çoğu, bu sonuncu alan, yani toplumsal ilişkiler alanıdır. Şeriatın bu alandaki kuralları, aslında toplumun töreleri iken fakihler ve “ümme icma” ile dinsel meşruluk kazanmışlardır.”¹⁵

Besim Atalay’ın *Baş Belaları* adlı tiyatrosunda hocanın çocuk için muska yazmasının karşılığı olarak Gelinin tarlada parasız çalıştırmak istemesi buna örnektir. Burada temel iki sorundan ilki Enver Töre’nin bahsettiği menfaat gruplarının dini kendi amaçları için kullanması; ikincisi ise Niyazi Berkes’in ifadesinde olduğu gibi söz konusu durumun toplum nezdinde dinsel meşruluk kazanmasıdır. Söz konusunun durumu farklı bir yönü ise olayın “*Garbî Anadolu’nun öksüz bir kazasında*” cereyan etmesidir. Çünkü köylüler tiyatrunun geçtiği yıllarda dünyayla ilgisiz, kapalı bir yaşayış sürmektedirler. Bundan dolayı da din konusundaki tutumları çürük temellere dayanmaktadır.¹⁶

Eserin Özeti

Köylü Kadın’ın gece boyunca uyumayan çocuğuna okuduğu ninni ile başlayan tiyatro Kaynanasını kaldırmasıyla devam eder. Bu sırada onların evine gelen Kök Tutu sökülecek kök olduğunun haberini verir ve aç oldukları için bu teklifi kabul ederler. Ardından Hoca Gelin’in askerde olan kocası Hasan’dan mektup getirir. Hoca’dan hasta olan Çocuk için bir muska yazması istenir. Hoca para almadan muskayı yazmaz. Ancak Gelin onun tarlasında bedava çalışacağını söyleyerek muskayı yazmasını talep eder.

Köy ahalisinde bu olay cereyan ederken rakı âlemindeki görevliler Kaymakam’ı beklemektedirler. Bir süre sonra Kaymakam gelir ve Osmanlı Devleti’nin battığını ve onu soymak gerektiği üzerinde fikir beyan ederler. Ardından yol parası ve sayım bakayası adı altında köylüden vergi almaya karar verirler. Bu konuda Abuk ve Tahsildar’ın köy köy dolaşarak köylüden vergi alması kararlaştırılır. Karara sevinen devlet görevlileri işret meclisinde bir kadın ve bir çalgıcı ile eğlenmeye başlarlar.

Sabah olunca vergi almak için yola çıkan Abuk ve Tahsildar çeşitli köylere giderler. Ancak bütün gençler asker olduğu için alacak bir şey bulamazlar. Bunun üzerine çok sinirlenen Tahsildar, sonunda tiyatrunun başlangıcında adından söz edilen Kaynana ve Gelin’i çağırır. Onların parasının olmadığını yalnız evde bir tüfek olduğunu öğrenince silahı ister. Gelin kocasından yadigâr olan bu silahı vermeyince Tahsildar Gelin’i ve oğlunu kamçıyla

¹⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma, Türkiye’de Çağdaşlaşma*, (Yayına Hazırlayan, Ahmet Kuyaş), YKY, İstanbul, 2002, s. 442.

¹⁶ Ramazan Kaplan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 49.

dövmeye başlar. Gelin'in omzu yaralanırken oğlu ölür. Tiyatro çocuğun ölümü üzerine yakılan ağıtla son bulur.

Eserin Yapısı

Baş Belaları üç perdelik manzum bir dram olup 7 meclisten oluşur. Birinci Perde (s. 5 – 14) 2 meclis, İkinci Perde (s. 15 – 25) 2 meclis, Üçüncü Perde (s. 26 – 38) 3 meclis şeklinde bölümlenmiştir.

Olay Örgüsü

Baş Belaları adlı tiyatronun metin halkaları perde bölümlenmeleri ile paralellik arz eder. Metinde tespit edilebilen metin halkaları şunlardır:

1. Çocuğun hasta olması ve onu iyileştirmek için Hoca'nın gelmesi.
2. Devlet memurları olan Kaymakam, Tahsildar, Tahsil Memuru, Mal Müdürü, Sertahsildar ve Abuk adlı tiyatro kişilerinin rakı âleminde Osmanlı Devleti'nin parçalanacağı düşüncesiyle köylüden vergi almak istemeleri.
3. Tahsildar, Tahsil Memuru ve Abuk'un on beş yıllık bakaya ve yol parası adı altında vergi almak için köyleri dolaşması ve tiyatronun başındaki Kaynana ve Gelin'den vergi istemesi, Tahsil Memuru'nun vergi alamayınca kamçıyla Gelin ve oğlunu dövmesi, bunun üzerine oğlun ölmesi ve ağıt yakılması.

Metin halkaları göz önüne alındığında tiyatro genel olarak Kaynana, Gelin ve çocuk üzerine bina edilir. Diğer olayların tamamı aslında çocuğu ölüme götüren olaylar silsilesi şeklinde tezahür eder. Metinde çeşitli gerilim veya çatışma unsurları dikkati çeker.

İlk çatışma unsuru Kaynana ile Hoca arasında olur. Kaynana ile Hoca arasındaki çatışma askerde olan Hasan'dan gelen mektubu okuyan Hoca'nın para almadan cevap yazmak istememesi üzerine bina edilir. Gelin tarlada bedava çalışmaya söz vererek kocasına mektup oğluna muska yazdırır. İkinci Perde'de herhangi bir çatışmadan söz etmek mümkün değildir. Yazarın bu bölümü böyle kurgulamasının sebebi Türk olmayan tebaa arasında Osmanlı'ya ve Türklere olumsuz bakış noktasında bir ortaklık olduğunu vermeye çalışmış olmasıdır. Üçüncü Perde'de ise Tahsildar ile Gelin arasında cereyan eden bir çatışmadan söz etmek mümkündür. Çatışmanın ana kaynağı haksız yere alınan vergiye karşı çıkış değil, kocasından yadigâr olan silahı Tahsil Memuru'nun almak istemesidir.

Söz konusu çatışmalarda temel iki unsur göze çarpar. Bunlardan ilki ekonomik anlamdaki çelişkiden oluşan ve kapitalist bir eğriye doğru yol alan sömürü ilkesinden ortaya çıkar. Özellikle Hoca'nın parası olmadığı için koca veya oğla mektup ve çocuğa muska yazmaması tam olarak bu anlayışın tezahürüdür. Söz konusu durumu savaşın verdiği yoksulluk hâline bağlamak mümkün olsa da olayın merkezinde Hoca'nın yer alması bu fikri olanaksız kılar. Çünkü yazarın özellikle Atatürk inkılaplarının doğru yolda ilerlediğine dair fikir beyan etmesi amacının inkılapları övmek olduğunu gösterir. İkinci çatışma Türkler ile diğer tebaalar arasında olur. Burada tiyatro kişilerinin haksız vergiye değil de kocasından

kalan yadigâr silah için çatışma yaşaması oldukça ilginçtir. Yazar bu yolla iki konuya dikkat çeker. Bunlardan ilki köylünün mazlum olması ikincisi ise cahilliğidir. Bundan dolayı çocuğun kamçı darbeleriyle ölmesine rağmen sadece ağıt yakılmıştır.

Alemdar Yalçın *Tiyatro ve Canlandırma* adlı eserinin “önceden ima ve gölgeleme” bahsinde “*usta bir tiyatro yazarı anlatmak istediği şeyleri önceden epizotlar, diyaloglar ve ufak bölümler hâlinde hatırlatmalı ipucu vermelidir.*”¹⁷ şeklinde tespitlerde bulunur. Bu tespitler Besim Atalay’ın tiyatrosu için uygunluk arz eder. Çünkü tiyatronun başında çocuk ve ailesi hakkında bilgi veren Besim Atalay, tiyatronun sonunda çocuğun kamçı darbeleriyle ölüşünün zeminini hazırlayarak, Alemdar Yalçın’ın bahsettiği önceden ima metoduna uygun tarzda bir tiyatro vücuda getirir.

Zaman

Baş Belaları adlı tiyatrodaki vaka zamanı açık olarak belli değildir. Ancak olayın gece başlaması, rakı âleminde devlet memurlarının kaymakamı beklemesi ve köy köy dolaşmaları dikkate alınırsa iki veya üç günlük bir vaka zamanından bahsetmek yerinde bir tespit olabilir. Fakat bu çıkarım tamamıyla faraza olup tiyatrodaki net bir bilgiyle karşılaşılmaz. Eserin sosyal zamanı ise tiyatronun başında “*Bu tiyatronun mevzuu olan vaka [Enver Paşa] sefer birliğinde Garbî Anadolu’nun öksüz bir kazasında cereyan etmiştir.*”¹⁸ ifadeleriyle belirtilir. Ayrıca asker Hasan’ın Çanakkale’de üç yara alması ve Mustafa Kemal Atatürk’ün kumandan olması ifadelerine bağlı olarak sosyal zamanın 1915’li yıllara rastladığı gün yüzüne çıkar.

Mekân/Dekor

Besim Atalay’ın *Baş Belaları* adlı tiyatrosunda bazı eserlerde yer alan dekor bilgisi verilmemiştir. Eserin başındaki ifadeye göre olay Batı Anadolu’da bir kazada cereyan eder. Kazayla veya köyle ilgili hiçbir bilgiye rastlanmaz. Sadece tarlaların varlığı, çalışma mevzubahis olduğunda konu edilir. Çanakkale ise, mektupta sadece isim olarak geçer. Kapalı mekân olarak Gelin ve Kaynana’nın oturduğu ev bahsedilebilir. Ayrıca devlet memurlarının oturduğu veya rakı âlemi yaptıkları bir mekân olmalıdır, ancak sadece tahmin yoluyla böyle bir mekânın varlığından haberdar olunur. Köy odası da isim olarak geçen kapalı mekânlardandır ve vergi alma noktasında gün yüzüne çıkar.

Şahıs Kadrosu

Kaymakam: İşkodralı Bayram Zühtü [Zuti] şeklinde tiyatronun başında tanıtılır. Arnavut olan kaymakam içki âlemine geç gelir ve Arnavutça selam verir. Osmanlı Devleti’ni ve Türkleri hiç sevmeyen, onları soymayı hakkı olarak gören bir yapıya sahiptir. Türkleri sevmeme göstergesi ise, Türkleri kestikleri için Araplara “yaşayın” diye seslenmesidir. İşret meclisi ve içmeyi seven bir kişi olarak tiyatrodaki çizilir.

¹⁷ Alemdar Yalçın, Gıyasettin Ayaş, *Tiyatro ve Canlandırma*, Akçağ Yay., Ankara 2012, s. 111.

¹⁸ Besim Atalay, *age*, s. 4.

Tahsil Memuru: Debrelî Zeynel Kışu [Keşfi] ismindeki Tahsil Memuru da Arnavut'tur. O da kaymakam gibi Türkleri sevmez. İşret meclisi ve içkiyi seven bir kişi olarak tanıtılır. Sadece parayı düşünen ve vicdansız olarak tanıtılan Tahsil Memuru, tiyatronun sonunda vergiyi alamadığı için çocuğu döverek öldürür.

Tahsildar: Elbasanlı Şaban Efendi Derağa da Arnavut'tur. Yine aynı şekilde Türkleri sevmeyen ve vidandan yoksun bir kişidir.

Mal Müdürü: Şamlı Abdülâhed Şilâs da Arnavut'tur. İşret meclislerini ve içkiyi seven bir kişi olarak tanıtılır. Bu kişi de Türkleri sevmez.

Jandarma Çavuşu Abuk: Adının Çerkez Abuk Çavuş olmasından Çerkez olduğu anlaşılır ve Türkleri sevmez. Vergi toplamaya gidenler arasındadır. Bundan dolayı vicdan yönünden zayıf bir kişi olduğuna hükmedilir.

Köy İmamı: Parayı seven bir kişi olarak görülür ve tiyatrodaki adı Hoca olarak geçer. Dini kendi menfaatlerine alet eden Hoca, muska ve mektup yazmak için fakir olan Kaynana ve Gelin'den para ister. Paralarının olmadığını öğrenince tarlasında bedava çalıştırmak üzere isteklerini yerine getirir. Ayrıca güç karşısında eğilen bir yapıya sahip olan Hoca, köye vergi almaya gelen devlet memurlarıyla birlik olarak, istemeyerek de olsa, halktan vergi tahsil etmeye kendisi de çıkar. Ayrıca Mustafa adında bir oğlu olduğu metinde belirtilir.

Kaynana ve Gelini: Her olayda birlikte hareket ettiklerinden dolayı ikisini bir başlıkta ele almak daha doğru bir yol olacaktır. Tiyatro Gelin'in okuduğu ninni ile başlar. Kocasını Hasan askerde olduğu için oldukça fakir düşen Gelin, Kaynanası ile birlikte yalnız kalmaktadır. Adı Dursun olan oğlunun tiyatronun sonunda kamçı darbeleriyle öldüğü dikkat çeker. Kaynana'nın ise yaşlı olduğuna hükmedilir. Çünkü köyde genç kimse kalmamıştır. Her ikisi de mazlum, fakir ve cahil kimseler olarak tasvir edilir. Üç günden beri aç olmaları ve para isteyen hocaya tarlada çalışmayı teklif etmeleri dolayısıyla fakir oldukları gün yüzüne çıkar. Hasta olan çocuklarına Hoca'ya muska yazdırmaları cahilliklerini gösterir. Köye gelen tahsil memurunun kamçılarına sessiz kalmaları ve oğlunun ölümüne sadece ağıt yakmaları mazlum olduklarına delildir.

Diğer Kişiler: Bunlar haricinde Tahrirat Kâtibi, Köy Kâhyası, İmamın oğlu, Çalgıcı Orta karısı, Gelin'in oğlu Dursun, Hasan adlı kişiler de mevcuttur.

Tiyatrodaki tam olarak başkahraman veya merkezî kişi olarak düşünülebilecek bir kişiden söz etmek mümkün değildir. Ancak daha çok Gelin ve Kaynana'nın üzerinde olayların şekillendiğine hükmedilebilir. Kişiler dikkate alındığında metinde dikkat çeken temel husus köylü ile gayrimüslim yöneticiler arasındaki çelişkidir. Kaynana ve Gelin köylünün fakir, mazlum ve cahil yönünü anlatmak için çizilmiş kişilerdir. Türk olmayan yöneticiler ise Türk düşmanı ve köylüyü ezen bir yapıya sahip kimseler olarak tasvir edilirler. Bu açıdan bakıldığında metnin Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemi'nden beri yaşadığı sosyal problemlere dikkat çekmek için vücuda getirildiği ortaya çıkar.

Metinlerarası İlişkiler

İki veya daha çok metnin bir araya gelmesiyle oluşan metinlerarasılıkta bir metni başka metinler meydana getirir. Metinlerarasılık, özellikle 1960'lardan sonra Julia Kristeva, Roland Barthes, Michael Riffaterre, Harold Bloom tarafından edebi metin çözümlemeleri için ortaya atılan edebiyat kuramıdır.¹⁹ Metinlerarası ilişkilerin kullanım yöntemlerinden birisi de metin eklemesidir. Kolaj ve montaj olarak adlandırılan söz konusu kuram mektup, şarkı, gazete güpürü ve şiir gibi metinleri diğer metnin içerisine dâhil etmek şeklinde tezahür eder.²⁰ Bu teknikte amaç, esere derinlik, çağrışım zenginliği ve üslup çeşitliliği sağlamaktır.²¹

Besim Atalay'ın *Baş Belaları* adlı tiyatrosunda çeşitli şarkı sözlerinin ve Hasan'ın askerden gönderdiği mektubun metin eklemeye yoluyla metne eklendiği dikkat çeker. Ancak Hasan'ın mektubunun metinle organik bir bütünlüğü olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Montaj tekniğine örnek olarak aşağıdaki metin verilebilir:

Ninni yavrum ninni, gökte yıldızlar –
 Yumdu gözlerini uyuklar gibi..
 Ninni, ninni, ninni
 Uyu yavrum ninni
 Ninni, ninni, ninni
 Büyü yavrum ninni!..
 Ninni uzaklardan gelen ışıklar –
 Söndü gönüldeki umutlar gibi..
 Ninni, ninni, ninni.
 Ninni kuzum ninni!
 Ninni, ninni, ninni.
 İki gözüm ninni²²

¹⁹ Nurullah Çetin, *Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri*, Hece Yayınları, Ankara 2004, s. 9; Dilek Yalçın-Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 47.

²⁰ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara 2013, s. 212.

²¹ İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş / 2 Hikâye – Roman – Tiyatro*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 112.

²² Besim Atalay, *age*, s.5.

Dil – Üslup

Besim Atalay'ın *Baş Belaları* adlı tiyatrosunda genel olarak tabii, yaşayan bir dil kullanılır. Kişilerini ise sahip oldukları millî, kültürel yapıya göre konuşturmada oldukça başarılı olduğu görülür. Özellikle gayrimüslim tebaanın konuşmasını tam olarak gözler önüne serer. Kaymakamın geldiğinde “tinya” diye Arnavutça günaydın demesi veya “kim” kelimesi yerine “Çim” kelimesini kullanarak yöresel ağızlara yer vermesi Besim Atalay'ın bu konuda başarılı olduğunu gösterir. Diğer taraftan “gök bakırdır, yer demir” ifadeleriyle konuşma dilinin deyimlerinden birine örnek vererek o dönem için tabii, yaşayan bir dil kullandığını gösterir. Kelime serveti bakımından halk ağzında kullanılan kelimelerden faydalanan Besim Atalay'ın sadece birkaç yerde “şeyn-i sâkıt” gibi tamlamalara yer verdiği görülür. Üslup olarak ise yalın üslup tercih edilir.

Sonuç

1926 yılında yayımlanan *Baş Belaları* isimli eser, Besim Atalay'ın tek tiyatrosudur. 3 perde ve 7 meclisten oluşan eserde Besim Atalay Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinin eleştirisini yapar. Tiyatronun başına ise, İzmir tüccarlarından Mehmet Fuat Bey'den dinlediği bir anıyı anlattığını ifade ederek yazdıklarının realist bir arka planı olduğunu okuyucuya açıklar.

Eserde üzerinde durulan temel konulardan ilki Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan olumsuz hadiselerdir. Türkleri sevmeyen Osmanlı Devleti'nin Türk olmayan yöneticileri fakir köylüleri ezerler. Din adamları da dini, menfaatlerine alet ederek halkı kandırmaya ve onları sömürmeye giden bir yol izlerler. Sonu gelmeyen savaşlar ise Anadolu halkını çok yıpratır ve gençlerin tamamı askerde olduğu geride sadece yaşlı, kadın ve çocuklar kalır. Besim Atalay'ın burada söz konusu ettiği konu savaşa giden askerlerden sembolik bir değer de taşıyan Hasan'ın ailesinin başına gelenlerdir. Nitekim en son oğlu kamçı darbeleriyle ölür. Bunu özellikle vurgulayan Besim Atalay'ın asıl üzerinde durduğu cahillik, fakirlik kıskacında yer alan Türk köylüsünün aynı zamanda mazlum oluşudur. Çünkü oğlu ölen Gelin ve torunu ölen Kaynana, bu olay karşısında sadece ağıt yakarlar.

Tiyatro, olay örgüsü ve metin halkası açısından perdeler minvalinde gelişir. Zaman unsuru I. Dünya Savaşı yılları, mekân da Batı Anadolu'da bir kazadır. Şahıslar kadrosu genellikle Arnavut ve köylülerden seçilmiştir. Yazar bu yolla Osmanlı'nın son dönemlerindeki milliyetçilik hareketlerini ve Türk olmayan tebaanın Türk düşmanlığını gözler önüne sermeyi amaçlar. Kullanılan dil ve üslup yalın ve sadedir.

Sonuç olarak, genellikle dil çalışmaları yönüyle tanınan Besim Atalay'ın edebiyat eserleri de verdiği gözden uzak tutulmamalıdır. Buradaki çalışma sadece Besim Atalay'ın unutulmuş veya eksik bırakılan bir yönü olan tiyatro yazarlığını okuyucuya tanıtmak ve metni neşrederek haberdar olunmasını sağlamaktır.

BAŞ BELALARI

Üç Perde

Manzum

Yazan: Aksaray Mebusu

Besim Atalay

Ankara, Cebeci

İstanbul – Necm-i İstanbul Matbaası

1926

Aksaray Mebusu

Besim Atalay

ŞAHISLAR

Kaymakam – İşkodralı Bayram Zühtü [Zuti]

Tahsil Memuru – Debreli Zeynel Kişu [Keşfi]

Tahsildar – Elbasanlı Şaban Efendi Derağa

Mal Müdürü – Şamlı Abdülhed Şilâs

Jandarma Çavuşu – Çerkez Abuk Çavuş

Tahrirat Kâtibi, Köy İmamı, Köy Kâhyası, Köylü Kadın ve gelini, İmamın oğlu, Çalgıcı Orta karısı..

Bu tiyatronun mevzuu olan vaka [Enver Paşa] sefer birliğinde Garbî Anadolu'nun öksüz bir kazasında cereyan etmiştir.

Bana bu vakayı ağlayarak – İzmir tüccarlarından hemşerim – Mehmet Fuat Bey anlatmıştı. Bu vesile ile gerek Fuat Bey'i ve gerek basılmasını teşvik eden terbiye-i bedeniye M. Sami Bey'i hatırlamayı bir borç biliyorum.

B. A.

BİRİNCİ PERDE

Köylü Kadın – Ninni yavrım ninni, gökte yıldızlar –

Yumdu gözlerini uyuklar gibi..

Ninni, ninni, ninni

Uyu yavrım ninni

Ninni, ninni, ninni

Büyü yavrım ninni!..

Ninni uzaklardan gelen ışıklar –

Söndü gönüldeki umutlar gibi..

Ninni, ninni, ninni.

Ninni kuzum ninni!

Ninni, ninni, ninni.

İki gözüm ninni

*

Ninni körpe kuzum ağlama ninni!
Senin ağlamana yürek dayanmaz..
Ninni, ninni, ninni
Uyudayım seni..
Ninni, ninni, ninni
Buyudeyim seni..
Ninni gözüm tan yerleri ağardı
Sen uyuman, kara bahtım uyanmaz..
Ninni, ninni, ninni
Ninni cicim ninni.
Ninni, ninni, ninni!
Biriciğim ninni!..

*

Şimdi sabah olacak;
Uyumadı yumurcak.
Göz mü değdi acaba?!.
Kel Veli'nin Ayşaba [Ayşe Aba]
Dün görmüştü çocuğu.
Yoktu mavi boncuğu..
Heman gözü dokanmış,
Karı da ne yamanmış.
Ah! . Neylesem bilmem..
Bari kurşun döktürsem..
Para ister ona da
Kalk bakalım, kalk ana! [Uyuyan kaynanasına]

Kaynanası – Ne var kızım [Gözlerini ovuşturarak]

Gelini - - Ne olsun!
Keyfi kaçtı çocuğun.
Gözlerini yummadı. –
İniltinin hiç ardı. –
Kesilmedi.. Hastadır..

Kaynanası – Öyle ise bak, kaldır!.

Gelini - Eyvah çocuk ataşlı..

Ka.. – Bir üzerlik yakmalı

Gelini – Göz, çok erer güzele.

Ka.. – Bir düş gördüm, kız dinle!

Gelini – Dinliyorum, hayrolsun!

Ka.. – Bahçedeki o, uzun –

Çitlembiğin üstüne –
Bilmem nasıl, üç tane
İri yarı it çıkmış..
Yuvaları hep yıkmış..
Bir de yavru boğulmuş.
Kan içinde, ana koş –
Çırpınırdı, coşardı.
Daldan dala koşardı –
Derken bir de uzaktan –
Babayiğit, o, arslan –
Kocan koştu, erişti.
Gebertmeye girişti –
Köpekleri .. Öldürdü.
Kuşun yüzün güldürdü.

Neye daldın, düşündün [Vaziyeti değiştirerek]

Gelini – Hayır!.. Onu düşünün –

Çok korkulu, çok fena,

Ka.. – Hayır kıla Hak Mevla!..

Gelini - İki gündür pek yaman –

Gözüm seyirir durmadan!.

Bir şey var a bakalım..

Ne gösterir Allah'ım?.

Ka.. – Oh!. Ne yanık ses gelir –

Uzaklardan. Dinlenir!. [Kaval çalınır]

Gelini – Kaval sesi,

Kaynanası – Ne koygun!.

Gelini – Çoban yine pek coşkun.. [Bir müddet dinlerler]

İkinci Meclis

Ka.. – Ayşa [Ayşe] kapı vuruldu!.

Ka.. – Kimdir?!

Gelini – Bizim Kök Tutu!. [Kapıya vurarak]

Ka.. – Neye gelmiş? Girse ya..

Gelini – Buyurunuz! [Kadın girer]

Kök Tutu – Fatmabla – [Fatma Abla]

Yarın bizim tarlada –

Sökülecek kök var da –

Ona ırgat ararım;.

Bulamadım, bir takım

Çoluk, çocuk, ihtiyar.

Ka.. – Onlar iş mi yaparlar.

Genç mi kaldı köylerde.

Gelini – Her birisi bir yerde..

Ka.. – Ben ırgatlık edeyim

Gelini – Sen dur da ben gideyim..

Kaynanası – Çocuk hasta; olamaz..

Rahat ettir sen biraz!.

Ne verirsin bakayım

Günlüğüme?!

Kök Tutu – Sen yarım –

Gündelikle gidersen –

Götürürüm ancak ben.

Ka.. – Peki! Acız, giderim.

Çalışmaz da nederim.

Gök bakırdır, yer demir.

Gelini – Kimden umut beklenir?.

Kök Tutu – Kalk gidelim, vaktidir.

Ka.. – Sen çocuğa bak, emzir..

Bekle biraz hele dur [Birdenbire ayakta dönerek]

Hocafendi [Hoca Efendi] geliyor.

Gelini – Buyur Hoca Efendi [Ayağa kalkarak]

Ka.. – Seni Allah gönderdi..

Gelini – Çocuk hasta!

Ka.. - Aman bir –

Yıldızına bakıver!.

Hoca – Müjdem vardır kız sana [Koca kariya hitapla]

Ne verirsin sen bana?.

Ka.. – Ne vereyim, ne bulup?.

Hoca – Kaç aylardır bir mektup –

Almamıştın oğlundan!. [Kadınlar ağlamaya başlarlar]

İşte mektup!. Ağlaman!.

[Mektup okunur]

Hoca – -Evvel hatır-ı şerifinizi –

İstifsar ederim eğerci bizi –

Sual ederseniz sağız, salımız.

Yoktur kederimiz, iyi hâlimiz..

Ben Çanakkale’de üç yara aldım,

Ölmedim, yatakta on beş gün kaldım

Her gece yapardım süngü hücumu

Düşmandan alırdım bol bol öcümü.

[Mustafa Kemal’dir] bize kumandan

Adını duyunca titriyor düşman.

Dönersem sağ, esen ben evimize

Neler anlatırım, bak neler size...

Öperim elinden anneciğimin,

Beş vakit namazda dualar etsin.

Bizim gül dökene selam ederim [yani karısına]

Hoşça tutsun e mi yavrımı benim!

Kesmeyin ardını mektubunuzun

Baki cümlelenize selamlar olsun.

Ka.. – Hocam cevap yazıver.

Hoca – Öyle ise para ver!.

Ka.. – Param olsa verirdim.

İki gündür bir dilim –

Kuru ekmele ile biz –

Geçiniriz ikimiz..

Bugün o da tükendi..

Gelini – Aman hoca efendi

Tarlanız da parasız –

Çalışırım, yalnız –

Bir cevap yaz Hasan'a...

Ka.. – Bir de muska oğlana..

Hoca – Peki!. Ulan Mustafa [Orada bulunan çocuğuna]

Koş evdeki ırafa.

Kara kablı bir kitap koymuş idim al da gel!.

Yıldızını güdeyim, söyle kadın evvel!.

Adı nedir çocuğun?!. [Eski gözlüğünü takarak]

Ka.. – Adı Dursun!

Hoca – - Ne?! [İşitmemiş gibi]

Ka.. – - Dursun..

Hoca – Senin adın bellidir [Geline hitapla]

[Ç] ondur; elif bir..

Hocanın Çocuğu – İşte baba, bu mudur?!

Hoca – Budur oğlum,

Ka.. – - Gir otur!.

Hoca – Şeyn-i [leke, ayıp, kusur] sâkıttır [düşen, düşücü, düşmüş] habestir.

[Dursun] ise otuz bir..

Hepsi de kırk yedi.

Tutu – Neler bilir efendi.

Ka.. – Bizim hoca çok derin.

Gelini – Susun günah!

Hoca - - Dinleyin!

Otuz altı çıkarsa

On bir kalır hülasa..

On birinci bab demek

Yıldızını güdecek..

Göklerde tam on iki – [Ciddi bir tavır ile]

Burç bulunur, herhangi –

Çocuk doğsa yıldızı –

Birlik doğar, ha!. Bazı –

Yıldız düşer göklerden –

Mutlak vardır bir ölen ..

Tutu – Hikmetinden sorulmaz..

Ka.. – Ses çıkarma, sus biraz!.

Hoca – Bu çocuğun yıldızı –

Zühal burcu; bir cazı –

Gözü ermiş çocuğa.

Ben yazayım üç muska..

Gelini – Gözü çıksın kör olsun!

Hoca – Birisini üç yolun –

Ayırına gömersin..

Hiç bakmadan dönersin.

Birisini tütüle

Üzerlikle, künlükle..
Birisini sabinin –
Sağ omzuna dikersin..
Hoşça kalın! Ben eve [Hoca kalkarak]
Gidiyorum. Bedahoh-
Yazamam ha muskayı!
Kazacaksın tarlayı [Geline hitapla]
Gelini – Peki hocam seninçün-
Çalışırım üç dört gün!.

İKİNCİ PERDE

Bir Rakı Âlemi

Tahsil Memuru – Çakıştır be imanım!
Sertahsildar – Hey dertlere dermanım..
Tahsil Memuru – Durmayasız, içesiz..
Sertahsildar – Celsin, biraz çeyifiniz [keyfiniz]
Abe mori içsen a.. [jandarma çavışına]
Abuk Çavış – İçiyorum aşkına!
[türkü]
Tahsil Memuru ve Sertahsildar – Debreli Hasan.. Hasan
Gece mi cecdin?.
Hasan!. Rakı mı içtin?.
Debreli Hasan
Gece mi cecdin?.
Mal Müdürü – Ya efendi buyurun
Tahsil Memuru – Evvela siz sağ!

Abuk Çavış – - Aşk olsun.

Tahsildar – Cecikti be [Gecikti] kaymakam,

Abuk – Gelir şimdi, dur bakam..

Tahsil Memuru – Vakit [vakit] daha ercendir.

Mal Müdürü – Vallah yakın o gelir.

Türkü – Arapça

Mal Müdürü – Yalel, yalel, ya .. lel .. ya .. lel!.

Ahrakat, ahrakat, ahrakat fuadi!

Yalel, yalel, ya .. lel .. ya .. lel...

Ah yalel, yalel, ya .. lel.

Ahrakat fuadi!

Tahsil Me. – Ayak sesi celiyor.

Tahsildar – Kaymakamdır –

Abuk - - Hele dur!

Tahsildar – Buyur

Kaymakam – - Tinya!

Tahsildar ve Tahsil Memuru – - Tinya ta!. [Arnavutça selamlaşmak]

Mal Müdürü – Kadı nerede acaba?!

Kaymakam – “Kadı bugün evinde”

Dedim sana demin de..

İşimiz var bu cice [gece]

Tahsil Me. – Cörüşelim cizlice.

Mal Müdürü – Bak [bey] efendi bu kami [bu gemi] nasıl olsa batacak.

Abuk – Her tarafı çatladı, su alıyor, iyi bak!

Tahsildar – Cücük, büyük örüyor.

Kaymakam – Çim arıyor, soruyor?

Mal Müdürü – Hatta kendi nesli de utanmadan soyuyor.

Abuk – Soymak değil yalnız, gözünü de oyuyor.

Kaymakam – Biz soyarsak hakkımız.

Mal Müdürü – Turklardan [Türklerden] öc alırsız.

Kaymakam – Bucün benim müstakil

Bir yurdum var,

Mal Müdürü - İyi bil!

Artık Arap uyandı..

Tahsil Me. – Türk kanına boyandı.

Arnavutluk be mori..

Tahsildar – Hepten çestik Türkleri..

Kaymakam – Hey yaşayın Araplar..

Mal Müdürü – Yaşasın be Ayşkıptar [Arnavut]

Tahsil Me. – Çerçesler de yaşasın.

Abuk – Abhaz, Çeçen, Asetin..

Kaymakam – Hep beraber buyurun..

Tahsil Me. – Dolansın be

Tahsildar – - Nur olsun

Kaymakam – Celelim işimize:.

Mal Müdürü – Ne soyladım [söyledim] ben size?

Tam zamanı harmanın.

Abuk – Cebleri doldurmanın..

Kaymakam – Bir yağmadır ciddiyo.

Tahsil Me. – Çim doğruluk ediyor!.

Kaymakam – Şu iâşe işinden –

Belki [Belçi] yirmi çerre ben –

Şekva ettim. Ne çıktı..

Mal Müdürü – Halk usandı ve bıktı –

Şikâyetten, feryattan..

Tahsildar – Ne gören var, ne soran!.

Tahsil Me. – Haçan yapacak bir iş..

Düşünmeli çok ceniş..

Abuk - Nereden başlayalım.

Mal Müdürü – “Yol parası ve sayım –

Bakayası var.” deriz..

Tahsildar – Çöy çöy tahsil ederiz. [köy köy]

Tahsil Me. – Yaşayasın be mori

Kaymakam – Çim cezecek çöyleri?!

Tahsildar – Abuk’la ben ciderim.

Kaymakam – Teşeccürler [teşekkürler] ederim.

Mal Müdürü – Al bakalım,

Kaymakam - - Şerefine!.

Tahsil Me. – Baha olmaz bu çayfe!

İkinci Meclis

Tahsildar – O, buyurun be aka! [kapıya koşarak]

Arkadaşlar hani ya,

[Yeni gelen tahrirat kâtibine hitaben]

Tahrirat Kâtibi – Hepsi de beraber –

Karıyla gelecekler.

Kaymakam – Bir karı mı gelecek?!

Kâtip – Bir karı ya.. Ne ipek..

Abuk – Hangi karı?

Kâtip - - Gel Ayşa!.

Tahsildar – Yaşa mori be yaşa..

Mal Müdürü – Ha. Geldiler

Hep Birden - - Buyurun!

Kadın – Geceleriniz hayrolsun.

Kaymakam – Sağol Ayşa; hepimiz –

Memnun olduk senden biz.

Mal Müdürü – Ah falaktan [felekten] bir gece

Şalacağız [çalacağız]

Abuk - - Sen önce – [kadına hitapla]

Birki [bir iki] kadeh iç hele!

Tahsil Me. – Biraz sana çeyif cele..

Kaymakam – Kalk bakalım rakı ver!.

Kadın – Peki beyim!

Kâtip - Hep birer –

Çalgıcı – afiyetle içiniz!

Tane daha içeriz. [Kadına hitapla]

Kadın – Şeker olsun, bal olsun [sunarak]

Mal Müdürü – Ayşe!. Durma, hemen!. Sun!.

Abuk – Durma yavrım durma kat!.

Kâtip – Bir taraftan sen de at [kadına]

Kadın – Emret beyim karım..

Çifte göbek atarım..

Kaymakam – Hey çalgıcı, uyuma!.

Hani sazın, hani ya:.

Çalgıcı – Burda beyim, ne isten?!

Abuk – Ne bilersen çal hemen!.

Mal Müdürü – Çal bir oyun havası..

Kâtip – Çal durma nur olası

[Saz çalınarak şu türkü çağırılır]

Çalgıcı – Denize dalayım mı [Kadın da oynamaya başlar]

Bir balık alayım mı?

Ay doğdu, güneş battı

Daha yalvarayım mı?.

Kız Güllü, Güllü de, Güllü.

Peştamalı püsküllü...

Denize daldım geçtim,

Bir balık aldım, geçtim.

Kız koynundan turuncu

Habersiz çaldım geçtim.

Kız Güllü, Güllü de, Güllü.

Peştamalı püsküllü...

Kaymakam – Çeklik [keklik] gibi seçiyor [sekiyor]

[kadına]

Kâtip – Sunam, bize kim ne der..

Abuk – Salın, oyna, dön, yavrım!

Mal Müdürü – Dön, dünyayı yakarım..

[Türkü ve makam değişir.]

Çalgıcı – Köprüler yaptırdım gelip geçmeye.

Çeşmeler yaptırdım suyun içmeye.

Sunam, Sunam, Sunam..

Kavl ü karar ettim alıp kaçmaya

Ah boşa cilvelenme ben almam seni.

Ben almam seni, Sunam

Sunam, Sunam, Sunam..

Armudu dalında pazar eyledim

Kaşına, gözüne nazar eyledim.

Sunam, Sunam, Sunam.

Doksan şeftaliye pazar eyledim

Yanılmış da yüz almışım sevdiğim.

Sevdiğim Sunam, kekliğim karam.

Karam, karam, karam.

Sunam, Sunam, Sunam..

Kaymakam – Yürü, kırdır ufaktan.

Tahsil Me. – Çek zülfünü yanaktan..

Tahsildar – Memeleri ırgala..

Kâtip – Yavaş yavaş çalkala..

[Türkü değişir]

Çalgıcı – Kamayı vurdum yere.

Kamayı vurdum yere...

Yıkılsın kanlı dere

Çağırın anam gelsin?

Çağırın anam gelsin

Benim vatanım nire..

Amanın tıngır, mıngır,

Geliyor fingir, mingir.

Al kayadan at beni

Al kayadan at beni.

İn aşağı tut beni

Ak göbeğin altında

Ak göbeğin altında

Salla da uyut beni

Amanın tıngır, mıngır

Geliyor, fingir, mingir.

Kaymakam – Oyna kızım, oyna sen!

Tahsildar – Dökül, süzül: cilvelen..

Çalgıcı – Eğil, salla göbeği!.

Mal Müdürü- Oynayışı ne iyi?!.

Çalgıcı – [Türküye devamla]

Kaya dibi beklerim

“ “ “

Vay benim emeklerim.

Emeğim boşa gitti

“ “ “

Sızlıyor kemiklerim..

Amanın fingir, mingir.

Geliyor “ “

Kâtip – Dök saçları beline!

Abuk – Al zilleri eline.

Tahsildar – Ah .. Ben bucün [bugün] yamanım!

Tahsil Me. – Kat bir daha imanım..

[Türkü değişir]

Çalgıcı – Iraflarda desti

Yuvarlandı düřtü

Zamanenin puřtu

Arkama düřtü..

Düřtü, düřtü, düřtü

Düřtü, aman düřtü.

Iraflarda ayna

Kız benini sayma.

Dök zülfünü yana

Yavaş yavaş oyna

Oyna, oyna, oyna

“ “ “

Kaymakam – Yaşa kızım, bin yaşa!.

Kömür gözlüm gül, okşa!.

Mal Müdürü – İyi tuttuk kafayı.

Abuk – Çal!.

Kâtip – Deęiřtir havayı!.

[Türkü değişir]

Çalgıcı – Aydın efeleri neden belli olur. Amanın

Çifte tabancalı ince belli olur.. of.

Day, day, day, dari, dari, day!..

“ “ “ “ “ “

“ “ “ “ “ “

Aydın efeleri neden belli olur. Amanın!

Enli morça (مورچه) peykenli, külah eğri olur. of.

Day, day, day, dari, dari, day!..

“ “ “ “ “ “

“ “ “ “ “ “

Abuk – O efeler nerede?.

Mal Müdürü – Her biri bir derede

Kaymakam – Bir dağda, bir tepede

Tahsil Me. – Bin yerde, bin çepede [cephede]

Tahsildar – Harcanıldı,

Mal Müdürü – Turkların [Türklerin]

Hepsi birden gebersin..

ÜÇÜNCÜ PERDE

Köy Odasında Muhtar – Ne var, ne yok şehirde? [İmama hitapla]

Bekçi – Okudun mu ceride?!.

Hoca – Okumadım, fakat ben –

Bir şey duydum gelirken.

Kâhya – İyi midir?.

Hoca – Çok fena!.

On beş yıllık bakaya –

Yol parası tamamen –

İstenirmiş köylerden..

Muhtar – Yardım ede Yaradan..

Hoca - Önce bizim buradan

Başlanacak dediler..

Bekçi – Şimdi gençler hep asker.

Kimden para alalım.

Kâhya – Köyümüzde birtakım –

Öksüz ve dul kalmıştır.

Hoca – Nasıl vergi alınır?!

Belki şimdi gelirler.

Muhtar – Hazırlayın siz bir yer!.

Kâhya – Başka yere hacet yok..

Hoca – Burda kalmaz onlar çok..

Bekçi – Biraz tahsil ederler.

Kâhya – Yıkılırlar, giderler.

İkinci Meclis

Bekçi – Ayak sesi! [Koşar]

Hoca – Dur muhtar!..

Bekçi – İşte geldi tahsildar..

Yalnız değil, üç kişi..

Muhtar – Beğenmedim bu işi..

Hoca – Koşun, çekin atları

Çayırlardan yukarı!

Kâhya – Buyursunlar içeri [Kapıdan seslenerek]

Tahsildar – Aç bakalım defteri!. [Hocaya]

Hoca – Baş üstüne gel hele!.

Tahsil Memu – İşimiz çok acele..

Abuk – Bütün köyler üç beş gün –

İçerisinde büsbütün –

Dolaşılıp bitecek.

Muhtar – Öyle ise bir yemek

Olsun yiyin, dinlenin!.

Tahsil Me. – Pek şiddetli emir var –

On beş yıllık ne kadar –

Yol parası kalmışsa –

Toplanacak hülasa ..

Bekçi – Bizim köyün kaç kuruş –

Bekası ..

Muhtar - - Ne dutmuş.

Tahsil Me – Bak tahsildar deftere!.

Tahsildar – Tamam üç yüz kırk lira..

Hoca – Nasıl tahsil edelim..

Kâhya – Şimdi kime gidelim..

Muhtar – Ne para var, ne pul var..

Tahsil Me – İyi dinle hey muhtar!.

Abuk – Döve döve alırım [Söze atılarak]

Tahsildar – Bırakamam bir santim!.

Tahsil Memu – Sıra ile çağırım!.

Tahsildar – Köylü bütün toplansın!.

[Çakır Oğlu Kel Veli!.]

Hoca – Üç yıl oldu öleli [Elindeki defterden]

Tahsil Me – O ölmüşse hepsi de

Ölmedi ya..

Tahsildar - - Elbette-

Bir varisi bulunur..

Abuk – Hiç kimsesi yok mudur?!..

Muhtar – Yoktur, evi sönmüştür?!..

Bekçi – İşte burdan görünür..

Tahsil – Sığır, sığa ve davar –

Var mı?. Söyle muhtar!..

Muhtar – Hiçbir malı kalmadı..

Hoca – Zaten yoksul adamdı..

Tahsildar – Peki gelsin Kör Tahir. [Defterden]

Muhtar – İki yıldır gaiptir..

Tahsil Me – Yok mu onun karısı?!

Hoca – Geçen gece yarısı –

Ölüyormuş ansızın.

Abuk – Ne bıraktı bu kadın?!.

Kâhya – Üç yavrucuk bıraktı..

Tahsildar – Yere batsın evladı..

Abuk – Ben malını sorarım.

Bekçi – Malı yoktur.

Muhtar - - Bir yarım

Evceğizi var di.

Tahsil Me – Durma Abuk Efendi!.

Doğru gidip eve gir..

Ne bulursan al getir!.

Tahsildar – Nerde gelsin Gök Hasan!.

Hoca – Hasan asker.

Muhtar - - Çok zaman –

Oldu gelip çıkmadı..

Tahsil Me – Bak anası, avradı-

Yok mu onun, durmayın..

Vurun, kırın, sormayın..

Abuk – İşte beyim getirdim [İçeriye girerek]

Tahsil Me – Ne getirdin?

Abuk - - Bir kilim,

Bir yatakla, bir yorgan,

Bir tencere, bir sahan..

Başka bir şey yoğimiş..

Tahsildar – Hepsi etmez yüz kuruş..

Tahsil Me – Kilim eski, yatak pis..

Tahsildar – Yorgan çürük, sahan is –

Pas içinde..

Tahsil Me - - Alamam..

Tahsildar – Başka eşya bulamam!.

Abuk – Iskât [düşürme, düşürülme] için ne aldın. [Hocaya]

Hoca – Demiştin ya bu kadın –

Kimstesizdi, yoksuldu..

Bekçi – Üç çocuklu bir duldu..

Hoca – Fazla bir şey almadık..

Tahsil Me – Ne aldınsa de çabık!

Hoca – Vallahi beyefendi!.

- Bir merkebi var idi.
- Onu koyduk devrine..

Tahsildar – Sattınız mı?.

Hoca - - Yok!. Yine –
Çocuklara [Haftalık
bir mecide] bıraktık..

Muhtar – Odunculuk ederler.

Kâhya – Geçinirler, giderler.

Abuk – Demek icar ettiniz.?

Hoca – Evet!.

Tahsil Me – Şimdi onu siz.

Buldunuz, isterim!.

Muhtar – Aç kalacak üç yetim..

Tahsildar – Hepsi birden gebersin.

Abuk – Siz, merkebi getirin!.

Kâhya – Geldi beyim Hasan'ın
ailesi..

Tahsil Me – Bırakın!.

Girsin çabık içeri..

Kadın – Ne çağırдың bizleri? [İki kadın birlikte gelirler]

Tahsildar – Beş yüz kuruş isterim..

Kadın – Beş paramız yok bizim..

Abuk – Laf istemem para bul..

Tahsil Me – Sat ne varsa çuval, çul!

Kadın – Satılacak bir malım

Olsa ekmek alırdım..

Tahsil Me – Söz dinlemem be kadın!.

Abuk – Beyefendi bunların [Tahsil memuruna]

Evlerinde bir tüfek

Saklı imiş..

Tahsil Me – Ne demek?. [Hiddetle]

Tahsildar – Getiriniz silahı!.

Köylü Gelini – Beyefendi vallahi

Hasan’ımdan yadigâr!.

Tahsil Me – Git al da gel, kalk muhtar!.

Gelin – Vermem onu kimseye!

Abuk – Vermez misin?.

Tahsildar - Ne diye?.

Gelin – Kocamındır.

Abuk - Kârata!.

Tahsil Me – Bak yediği şu halta!.

Bir Çocuk – Geldi eşek, efendim!.

Tahsildar – Ha bakmaya gidelim..

Tahsil Me – Getiresiz tüfeği.

Abuk – Atarım ha kötüğü [Kamçıyı göstererek]

Gelin – El süremem tüfeğe..

Tahsil Me – Bak şu alçak köpeğe!.

Gelin – Köpek sensin!.

Tahsil Me – Al, al, al! [Kamçıyla vurarak]

Gelin – Vay omzum!

Abuk - Geber, kal!

Kadın – Kopsun e mi kolların!.

Tahsildar – Al sana da pis kadın.

Kadın – Vay Allah'ım, ölüyon..

Tahsil Me – Gebersin be melun..

Hoca – Affet beyim?

Muhtar - Çıkalım!.

Kâhya – Ha merkebe bakalım.. [Çıkarlar]

Üçüncü Meclis

Kaynanası – Kalk ağlama, kalk kızım!.

Gelini – Omzumda çok sızım,

Çok ağrım var. Kalkamam..

Kaynanası – Ne o, kan var, dur bakam!.

Gelini – Kan mı dedin?. Nereden..

Kaynanası – Çocuktaki bereden..

Gelini – Eyvah başı yarılmış. [Bayılır]

Kaynanası – Kandan kefen sarılmış..

[Ağlayarak aldı kaynanası]

&

Ellerin kurusun haktan bulası.

Bu körpe kuzudan ne istiyordun?!

Karartın evimi yüzler karası.

Bu körpe ilh.

&

Yer demir, gök bakır kime gideyim..

Şaşırdım kendimi bilmem nideyim.

Canımı yolunda kurban edeyim.

Bu körpe ilh....

&

Kapandı gönlümün en son dileği!.

Al kana boyanmış gözler bebeği..

El varmaz kırmaya taze çiçeği

Bu körpe ilh.

&

Kırdın kanadımı” kolumu benim..

Kayıp ettin sağımı solumu benim..

Ne dedik öldürdün oğlumu benim.

Bu körpe ilh..

&

[Gelini toplanarak alır]

&

Aldırdım yavrumu kuzguna, kurda.

Kadersiz başımı köle mi sandın?!

Hasan’ım duyar da şu öksüz yurda

Bir gün olur bilmem gele mi sandın..

&

Uçan turnalardan, esen yellerden,

Açılmadan solan gonca güllerden,

Yavrımın öldüğün acep illerden

Babası bir salık ala mı sandın..

&

Ağlattın gözümün bebeğin alıp.
Sen Türkmen kızını dertlere salıp
Erkeksiz diyarda kimsesiz bulup
Kulağı küpeli köle mi sandın?

&

Hasan'ım gelmezse tanık ol Tanrı'm!
Mehmet'in öcünü kendim alırım.
Ant ettim Allah'a yerinme yavrım.
Sen ahı yerlerde kala mı sandın

&

Gülmedim yıllardır dertten, tasadan,
Kadersiz yaratmış bizi Yaradan.
Burma bıyıkların sevdiğim Hasan
Gözümün yaşını sile mi sandın?

(Son)

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1995.
- ATALAY, Besim, **Baş Belaları**, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1926.
- BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, (Yayına Hazırlayan, Ahmet Kuyaş), YKY, İstanbul, 2002.
- ÇETİN, Nurullah, **Yeni Türk Şiirinde Geleneğin İzleri**, Hece Yayınları, Ankara 2004.
- ÇETİN, Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Öncü Kitap Yayınları, Ankara 2013.
- ÇETİŞLİ, İsmail, **Metin Tahlillerine Giriş / 2 Hikâye – Roman – Tiyatro**, Akçağ Yayınları. Ankara 2004.
- ÇETİŞLİ, İsmail, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Ortaya Çıkan Fikrî, Siyasî Hareketler ve Türk Edebiyatına Yansıması”, **II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 125-370.
- DİLAÇAR, Agop, “Besim Atalay'ı Yitirdik”, **Türk Dili**, S:171 (1965), s. 208-212.

- IONNAU, M.; VETTOR, S., “Suça İlişkin Toplumsal Açıklamalar”, **Suç Psikolojisi**, (Der. D. Canter) (Çev. A. Dönmez, I. Çoklar Başer, M. Güler), İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011, s. 81-112.
- KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri II Cumhuriyet Devri Türk Şiiri**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.
- KAPLAN, Ramazan, **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- KOLCU, Ali İhsan, **Tanzimat Edebiyatı I Şiir**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2011.
- SARINAY, Yusuf, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihî Gelişimi ve Türk Ocakları**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004.
- ŞEKER, Murat, “Osmanlı Devletinde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 8, S. 2, 2007, s. 115-134.
- TÖRE, Enver, **II. Meşrutiyet Tiyatrosu Temalar**, Dijital Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010.
- YALÇIN, Alemdar; AYTAŞ, Gıyasettin, **Tiyatro ve Canlandırma**, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- YALÇIN-ÇELİK, Dilek, **Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları**, Akçağ Yayınları. Ankara 2005.